

СІДЕНКО С.В.

Інститут міжнародних відносин
Національного авіаційного університету,
завідувач кафедри міжнародних економічних
відносин і бізнесу, д.е.н., проф.

СТАДНИК О.І.

Інститут світової економіки і міжнародних
відносин НАН України, аспірант

РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Анотація. В статті проаналізовані особливості становлення і характерні риси інформаційного суспільства. Розглянуті проблеми розвитку людського капіталу, особливо інвестиції в освіту і підвищення кваліфікації, для забезпечення розвитку інформаційно-комунікаційних технологій.

Ключові слова: інформаційне суспільство, інформаційно-комунікаційні технології, людський капітал, інвестиції в освіту, конкурентоспроможність.

Аннотация. В статье проанализированы особенности становления и характерные черты информационного общества. Рассмотрены проблемы развития человеческого капитала, особенно инвестиции в образование и повышение квалификации, для обеспечения развития информационно-коммуникационных технологий.

Ключевые слова: информационное общество, информационно-коммуникационные технологии, человеческий капитал, инвестиции в образование, конкурентоспособность.

Annotation. The article analyses specific features of formation and characteristics of information society. It deals with the problems of human capital development, especially investments in education and qualification improvement, which are aimed at the development of information and communication technologies.

Keywords: information society, information and communication technologies, human capital, investments in education, competitiveness.

З другої половини ХХ ст. в країнах світу поступово здійснюється перехід до інформаційного суспільства, основоположним для якого є інформаціоналізм, в якому ключові різновиди людської діяльності базуються на генеруванні знань і обробці інформації, глобально організовані в інформаційні мережі, що функціонують в реальному часі як єдине ціле завдяки інфраструктурі телекомунікацій. Люди і організації можуть контактувати в режимі реального часу, а техніка поєднана в мережі. Швидкий ріст числа засобів мобільного зв'язку, великий обсяг інформації, а також тотальне поширення медіа є стимуляторами процесу взаємно пов'язаності світу, що веде до фундаментальних перетворень в усіх сферах життя суспільства.

Якісні параметри становлення інформаційного суспільства діалектично взаємодіють з розвитком глобалізації, адже однією з її рушійних сил є розповсюдження інформаційних технологій, що об'єднують увесь світ.

Серед характерних особливостей інформаційного суспільства виділяють зростаючу роль інформації в усіх сферах людської діяльності; все більше заміщення фізичної праці розумовою, зростаюче значення знання та інтелекту у формуванні людського капіталу; глобальний характер виробництва унаслідок розвитку інформаційних технологій, що забезпечують розповсюдження інформації за національні межі; засоби зв'язку та проникнення культур розмивають межі культурних спільнот, що існували протягом довгого періоду часу [1,12].

Вже зараз можна стверджувати, що розвиток і розповсюдження інформаційних і телекомунікаційних технологій впливає на структуру економіки, темпи економічного зростання, ефективність і конкурентоспроможність країн, місце країн на міжнародних ринках, зростання добробуту.

Не зважаючи на те, що процеси трансформації у напрямі становлення і розвитку інформаційного суспільства значно відрізняються за своїми інституційними передумовами і соціальними наслідками в різних країнах світу, вони мають аналогічні результати з погляду технологічних інновацій, зростання продуктивності та економічної конкурентоспроможності. У новій системі виробництва робоча сила діє як мережевий механізм прийняття рішень і реалізації завдань, що вимагає не тільки вміння використовувати інформаційні технології і обробляти інформацію, але і володіти високим рівнем професійної кваліфікації і освіти. Це означає, що для створення конкурентних переваг в інформаційному суспільстві найважливішою ланкою є продукування в суспільстві високоякісного людського капіталу.

За підрахунками американських вчених, в результаті зростання загального рівня освіти і досвіду роботи величина людського капіталу в розрахунку на одного працівника, а тому якості праці як чинника виробництва, за останні сто років значно зросли. Особливо стрімко зростає частка компонентів, пов'язаних з розвитком людського потенціалу, в останні 30 років. У структурі загального фонду розвитку, який складається з інвестицій у фізичний капітал (основні фонди) і з вкладень в людський капітал (витрати на освіту, підготовку і перепідгото-

вку кадрів, охорону здоров'я і НДДКР) частка накопичених інвестицій в людину зросла приблизно до 70%. При цьому слід відмітити, що в цей же період інвестиції у фізичний капітал істотно збільшилися, оскільки основні фонди зростали за обсягом і модернізувалися.

В умовах становлення інформаційного суспільства найбільш зростаючими секторами глобальної економіки стають високотехнологічні галузі, що базуються на знаннях. Так, п'ятий технологічний уклад, який почав формуватися приблизно з середини 1980-х рр., спирається на досягнення в області мікроелектроніки, інформатики, біотехнології, генної інженерії, нових видів енергії, матеріалів, освоєння космічного простору, супутникового зв'язку. При цьому відбувається перехід від розрізнених фірм до єдиної мережі крупних і малих компаній, поєднаних електронною мережею на основі Інтернету.

Вже зараз відбувається перехід до шостого технологічного укладу, для якого характерний розвиток біотехнологій, нанотехнологій, проектування живого, впровадження робототехніки (штучний інтелект, гнучкі системи «безлюдного» виробництва), що передбачає інвестування в розвиток людини (система освіти нового рівня), нові концепції природокористування (високі екотехнології), розвиток нової медицини (відновлення здоров'я), високі гуманітарні технології (підвищення здібностей людини і організацій) та проектування майбутнього і управління ним.

Успіх економічного розвитку країни, в кінцевому рахунку, визначатиметься здатністю розвивати ці сектори і конкурувати в них. Тому кожна країна повинна володіти потенціалом для прийняття і розробки новітніх технологій, необхідний високий освітній і кваліфікаційний рівень робочої сили, відповідні матеріальні умови для реалізації її творчого потенціалу. Це вимагає якісно нового рівня вкладень на цілі його розвитку і розширеного відтворення. Тому в багатьох країнах світу зростають державні витрати на розвиток охорони здоров'я, освіти, підвищення кваліфікації робочої сили, добробут та інші соціальні програми, що знаходять прояв в індексі людського розвитку.

За даними ООН, у 2012 р. в десятку країн-лідерів з людського розвитку увійшли Норвегія, Австралія, США, Нідерланди, Німеччина, Нова Зеландія, Ірландія, Швеція, Швейцарія та Японія. Україна в рейтингу посіла 78 місце [2].

Досягнення високих показників індексу людського розвитку передбачає значні витрати в галузі освіти, адже розвиток науки і навіть просте копіювання зарубіжних технологій передбачає першочергову увагу до національної системи освіти. Тому в умовах становлення інформаційного суспільства всі країни спрямовують значні ресурси на інвестування в освіту і професійне навчання. Ці витрати посідають одне з пріоритетних місць в структурі державних витрат та мають тенденцію до зростання. За даними останньої доповіді ОЕСР (2011 р.), серед десяти країн-лідерів за рівнем витрат на освіту слід відмітити: Республіку Корею – 7,6% ВВП, Ізраїль – 7,5%, США та Нову Зеландію – 7,3%, Канаду – 6,6%, Велику Британію та Фінляндію – 6,5%, Австралію – 6,1%, Японію – 5,1%, Російську Федерацію – 4,9% [3].

В розвинених країнах державні витрати на освіту доповнюються фінансуванням з приватних джерел. Наприклад, в США лише на підвищення освітнього рівня своїх працівників приватні компанії витрачають близько 30 млрд. дол. щорічно, що є сумарним асигнуванням на всі напрямки наукових досліджень в Росії, Китаї, Південній Кореї та на Тайвані. Особливо помітний ріст витрат на освіту відмічався в останні десятиріччя в низці країн Азії, де розвиток і поширення системи освіти випереджали розвиток індустрії, а ріст витрат на освіту перевищував темпи росту економіки.

Розвиток освіти і професійної підготовки тісно пов'язаний з інноваційним розвитком. Так, серед десяти світових лідерів в області інновацій за рівнем інноваційних можливостей і результатів у 2012 р. перше місце посідала Швейцарія, а в трійку лідерів як і раніше входять Швеція та Сінгапур, за ними йдуть Фінляндія, Великобританія, Нідерланди, Данія, Гонконг, Ірландія та Сполучені Штати Америки [4].

Також в групу «лідерів інновацій» входять країни з високим рівнем доходу, такі як Люксембург, Канада, Нова Зеландія, Німеччина, Мальта, Ізраїль, Естонія, Бельгія, Республіка Корея, Франція, Японія, Словенія, Чеська Республіка і Угорщина. Ці країни успішно побудували інноваційні екосистеми, в яких інвестиції в людський капітал ефективно поєднані із стабільною інноваційною інфраструктурою, що створює сприятливі умови для підвищення рівня знань, вдосконалення технологій і розвитку творчості.

Особливого значення набуває розвиток ІКТ. Всесвітній економічний форум (World Economic Forum) опублікував Індекс мережевої готовності 2011-2012 року (Networked Readiness Index 2011-2012)¹, що характеризує рівень розвитку інформаційно-комунікаційних технологій у світі і його вплив на національну конкурентоспроможність. Індекс вимірює рівень розвитку ІКТ за 53 параметрам, об'єднаними в три основні групи: наявність умов для розвитку ІКТ; готовність громадян, ділових кіл і державних органів до використання ІКТ; рівень використання ІКТ в суспільному, комерційному та державному секторах.

У доповіді «Глобальний звіт про розвиток інформаційних технологій 2012: Життя в гіперпов'язаному світі» (The Global Information Technology Report 2012: Living in a Hyperconnected World) представлені дані по 142 країнах. В першу десятку найбільш розвинених в цьому відношенні країн увійшли: Швеція, Сінгапур, Фінляндія, Данія, Швейцарія, Нідерланди, Норвегія, Сполучені Штати Америки, Канада і Велика Британія. Україна посіла в цьому рейтингу 75 місце [5].

¹ Індекс мережевої готовності — комплексний показник розвитку ІКТ, розроблений в 2001 році. Розробляється Всесвітнім економічним форумом і міжнародною школою бізнесу INSEAD з 2002 року в рамках спеціальної щорічної серії доповідей про розвиток інформаційного суспільства в країнах світу.

В той же час відмітна особливість інформаційного суспільства саме в тому, що воно або включає національні господарські комплекси в глобальний процес відтворення як його ефективні ланки, або виключає з нього, прирікаючи на відставання. Тому в багатьох країнах державна політика спрямована на пріоритетний розвиток новітніх технологій, перш за все, інформаційно-комунікаційних, таких, що забезпечують включення в глобальну економічну систему і досягнення конкурентоспроможності на світових ринках. Таку політику проводить низка країн, зокрема, Мексика, Малайзія і Таїланд, що є нетто-експортерами інформаційних продуктів і послуг. Швидко освоюють інновації Індія і Китай. Регіональні центри, що знаходяться в Східній Азії, стали провідними в глобальній мережі виробництва комп'ютерної електроніки.

Таким чином, з розвитком постіндустріального суспільства людський капітал стає однією з головних форм суспільного багатства і грає особливу роль в економічних трансформаціях сучасного миру.

Підводячи підсумок, слід відзначити, що політика, направлена на розвиток людини, в умовах становлення інформаційного суспільства стає пріоритетною, адже в новому сторіччі лідерами будуть ті країни, які візьмуть на озброєння такі нематеріальні чинники, як інформація і творчий підхід. Саме розвиток людського потенціалу і технологічного прогресу можуть бути взаємодоповнюючими і взаємно зміцнюючими процесами, які стимулюють розвиток всього суспільства. Навпаки, втрата позицій у сфері людського капіталу означає і втрату перспектив нарощування конкурентоспроможності нації на світовому рівні. У глобальній конкуренції переможуть нації, які будуть лідерами в розвитку людського капіталу.

Список використаних джерел

1. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура: Пер. с англ. – М.: ГУ ВШЭ, 2000.
2. UNDP. Human Development Report 2013. – New York – Oxford: Oxford University Press, 2013.
3. www.rate1.com.ua/obshchestvo/obrazovanie/2768/.
4. <http://www.csjournal.com/akcent/4979-issledovanie-insead-globalnyy-indeks-innovaciy-2012-goda.html>.
5. The Global Information Technology Report 2012: Living in a Hyperconnected World. – <http://eurosvita.net/index.php/?category=1&id=1784>.

Стаття надійшла до редакції 01.10.2013